

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ETNOLOGIJO IN KULTURNO ANTROPOLOGIJO

VESTIRENGA NA PIVŠKEM

Diplomsko delo

Avtorica: Sabina Požar

Mentorica: doc. dr. Mateja Habinc

Študijsko leto: 2015/2016

Pivka, julij 2016

Za vse napotke in pomoč pri izdelavi diplomskega dela se zahvaljujem svoji mentorici doc. dr. Mateji Habinc.

Zahvaljujem se tudi vsem svojim za izkazano podporo v času študija.

IZVLEČEK

Vojaški nabor je bil v preteklosti pomembna prelomnica v življenju mladih fantov, ki so vstopali na služenje vojaškega roka. Deloma je k temu prispevalo tudi prepričanje ljudi, da so po odsluženem vojaškem roku fantje odrasli v može. Iz napisanega lahko sklepamo, da je bila potemtakem vestirenga, kakor na območju Pivške kotline imenujemo šego, ko so ob naboru vaščani okrasili vozove s smrečjem, barvnimi trakovi in papirnatimi rožami ter pospremili nabornike na zagovor k naborni komisiji, ena izmed pomembnejših šeg, s katerimi so Pivčani obeleževali tako pomemben dogodek v življenju mladih fantov. Zagovori pred naborno komisijo so se izvajali v spomladanskem času, v mesecu maju ali najpozneje mesecu juniju. Diplomsko delo predstavlja vojaški nabor skozi različna obdobja, od 60. pa do 90. let 20. stoletja. Sogovorniki, ki so sodelovali pri pripravi diplomskega dela, prihajajo iz različnih vasi na Pivškem (Zagorje, Juršče) ter iz vasi na robu Brkinov (Čepno). Poleg pričevanj sogovornikov sem pri raziskovanju uporabila še fotografsko in video gradivo. Natančno sem opisala potek vestirenge in se še posebej osredotočila na spremembe, ki jih je šega doživljala skozi različna zgodovinska obdobja.

Ključne besede: nabor, vestirenga, vojska, šege, Pivško

ABSTRACT

Conscription used to present a significant turning point in the life of young boys who were starting their military service. This was partly due to the common belief that after serving their military service, boys grew up into men. Therefore, we can assume that *vestirenga*, which is how the people from the area of the Pivka Basin call the custom that takes place at the time of conscription, when villagers decorate carts with spruce branches, colourful ribbons, and paper flowers and accompany the conscripts to be examined by the conscription board, is one of the most important customs with which the inhabitants of Pivka celebrated such an important event in the life of young boys. This thesis takes a look at conscription in different periods, from the 1960s to the 1990s. The interviewees, who cooperated in the preparation of the diploma thesis, come from different villages in the Pivka region (Zagorje,

Juršče) and from a village on the edge of the Brkini hills (Čepno). In addition to their testimonies, I also used photo and video material. I provided a detailed description of the course of the *vestirenga* and focused on the changes the custom underwent through different periods in history.

Key words : conscription, *vestirenga*, the military, customs, Pivka region

KAZALO VSEBINE

IZVLEČEK	3
ABSTRACT	3
1 UVOD	7
2 NEKATERI POMEMBNI POJMI.....	8
3 METODOLOGIJA RAZISKOVALNEGA DELA	8
4 ZGODOVINA VOJAŠKEGA NABORNIŠTVA.....	9
4.1 PRVI ZAMETKI NABORNIŠTVA	9
4.2 ZAČETKI NABORNIŠTVA V 18. IN 19. STOLETJU.....	10
4.3 MOBILIZACIJA PRIMORSKIH NABORNIKOV V ITALIJANSKO VOJSKO	11
4.4 SLUŽENJE VOJAŠKEGA ROKA V JUGOSLOVANSKI LJUDSKI ARMADI	12
4.5 NABORNIŠTVO V OKVIRU SLOVENSKE VOJSKE.....	13
5 VOJAŠKI NABOR KOT ŠEGA.....	14
5.1 ŠEGA, OBIČAJ IN RITUAL.....	14
5.2 VESTIRENGA.....	17
5.2.1 KAKO SE JE VESTIRENGA SPREMINJALA	25
6 ZAKLJUČEK.....	30
7 LITERATURA.....	32
8 VIRI.....	34
9 SPLETNI VIRI.....	35
10 SEZNAM SOGOVORNIKOV	36
11 SEZNAM FOTOGRAFIJ	36

1 UVOD

Za temo svojega diplomskega dela sem izbrala predstavitev vestirenge – šege, ki je spremljala vojaški nabor. Ta na Pivškem zelo znana šega je bila nekoč eden izmed pomembnejših dogodkov, ki so popestrili družabno dogajanje v vsaki skupnosti.

Obravnavana tema sicer sega na področje šeg, vendar pa se na drugi strani dotika tudi vojaške tematike. Pojem šega bom v poglavjih, ki sledijo, natančneje opisala. Na tem mestu velja omeniti, da gre pri šegi za dogajanje, ki mu udeleženci pripisujejo poseben, lahko tudi prazničen pomen. Teme, povezane z vojsko, so v današnji družbi po mojem mnenju nekoliko potisnjene na rob. Podobno, se mi zdi, je tudi z vsemi šegami in rituali, ki so v kakršnikoli povezavi s čimerkoli vojaškim. Dejstvo pa je, da sta vojska in s tem vojna del človekovega vsakdana, zato bi bilo utopično pričakovati, da se človeštvo na neki točki ne bo več srečalo z njima. Pa vendar se mi zdi vestirenga lep primer, kjer je mogoče vojsko povezati z nečim pozitivnim, saj je bil to za širšo skupnost vesel dogodek, sicer mu v nasprotnem pomenu ne bi pripisovali tako pomembne vloge.

V diplomskem delu sem sledila zgodovinskemu razvoju naborništva od prvih zametkov v 15. in 16. stoletju pa do vzpostavitve institucionaliziranega nabornega sistema v času vladanja avstrijske cesarice Marije Terezije v 18. stoletju. To je bil tudi čas, ko se je začela razvijati šega nabora. Nadalje sem skušala podrobno opisati celoten potek vestirenge, od priprav nanjo, vrhunca s predstavitvijo nabornih vozov pa do sklepne zabave in nato pospravljanja. Zanimalo me je tudi, kako se je šega spreminjala od šestdesetih pa vse do devetdesetih let 20. stoletja.

Pri raziskovanju sem postala pozorna tudi na nekatera druga področja, ki bi jih bilo zanimivo raziskati, kot je na primer povezava zagovora pred naborno komisijo z izražanjem lastne nacionalnosti. Z ozirom na dejstvo, da že najstarejši viri pričajo o prisotnosti številnih nacionalnih simbolov pri vestirengi, bi bilo zanimivo pregledati tudi, ali je šega prisotna tudi v drugih državah in kakšne so podobnosti oziroma razlike.

Zanimalo me je tudi, kateri izraz se je med ljudmi uporabljal za poimenovanje šege. Terensko delo sem opravljala na področju Zgornje Pivke, za katero je značilno narečje, ki spada v skupino primorskih govorov. Za poimenovanje obravnavane šege se tu uporabljata izraza vestirenga in vizita, ki sta med seboj enakovredna. Večina sogovornikov, s katerimi sem se pogovarjala, je uporabljala izraz vizita. Najstarejši sogovornik je povedal, da je njihova

generacija tej šegi še rekla vestirenga, mlajše generacije pa so izraz počasi opuščale in ga poenotile z ostalimi pokrajinami (Ilirskobistriško, Brkini, Kras, Vipavska dolina), ki obdajajo kraje na Pivškem. Pojem vestirenga sem uporabila, da bi poudarila pomembnost ohranjanja izrazov, ki so značilni za Pivško, vendar na žalost počasi izginjajo iz rabe.

2 NEKATERI POMEMBNI POJMI

Slovar slovenskega knjižnega jezika ter Zakon o vojaški dolžnosti nekatere izbrane pojme v zvezi z naborom navajata kot:

- NABOR – uradni postopek za ugotovitev sposobnosti vojaških obveznikov za vojaško službo (Spletni vir 1),
- NABORNIK – vojaški obveznik pred služenjem vojaškega roka (Spletni vir 2),
- VOJAŠKA OBVEZNOST – predpisano služenje vojaškega roka (Zakon o vojaški dolžnosti),
- VOJAŠKI OBVEZNIK – državljan, ki je dolžan služiti vojski (Zakon o vojaški dolžnosti).

3 METODOLOGIJA RAZISKOVALNEGA DELA

Že v procesu izbire in odločanja o temi diplomskega dela sem se med starejšimi domačini pozanimala o vsem, kar so vedeli o vestirengi; nekaj informacij, ki sem jih uporabila v diplomskem delu, temelji tudi na teh pogovorih.

K sodelovanju sem povabila tri sogovornike moškega spola, s katerimi sem opravila polstrukturirane intervjuje. Najstarejši sogovornik prihaja iz vasi Zagorje. Skupaj s še 8 vrstniki iz vasi se je vestirenge udeležil leta 1958. Naslednji sogovornik se je vestirenge udeležil leta 1977. Doma je bil iz manjše vasi, zato so naborni voz okrasili skupaj s fanti iz kar štirih sosednjih vasi in se skupaj odpravili na vestirengo. Najmlajša dva sogovornika sta imela vestirengo konec devetdesetih let oziroma leta 2000. Z vsemi štirimi sogovorniki sem se pogovarjala o tem, kdaj in kako so se začele priprave nabornih voz in kako so si razdelili zadolžitve. Vprašala sem jih tudi, kdo je nosil stroške organizacije vestirenge, kaj je vestirenga pomenila fantom, ki so se je udeležili, njihovim staršem in tudi starejšim ter mlajšim vrstnikom. Največ časa pa so sogovorniki pripovedovali različne anekdote. Že ko

smo se dogovarjali za intervju, sem svoje sogovornike prosila za kakršnokoli fotografsko gradivo o vestirengi za potrebe diplomskega dela, med samimi intervjuji pa smo nato pokomentirali tudi dogajanje, ki so ga prikazovale fotografije. Ideja, da bi se v diplomskem delu ukvarjala z vestirengo, pa je dokončno dozorela ob gledanju video posnetka vestirenge Zagorcev generacije 1980. Kasneje sem pridobila še posnetek vestirenge naborniške generacije 1982. Oba posnetka sem kasneje še večkrat podrobno pregledala in ju uporabila kot vir informacij za raziskavo.

Za konec moram omeniti še, da je kar nekaj potencialnih sogovornikov pogovor zavrnilo, saj se po njihovih besedah samega poteka šege ne spomnijo več dobro. Neuresničena je ostala tudi želja, da bi v raziskavo vključila predstavnico ženskega spola, ki se je udeležila vestirenge svoje generacije. Na koncu sem vseeno uspela opraviti nekaj intervjujev, iz katerih sem izpeljala svojo raziskavo.

Informacije, ki sem jih pridobila med pogovori s sogovorniki, navajam v vezani besedi, med samim besedilom diplomskega dela.

4 ZGODOVINA VOJAŠKEGA NABORNIŠTVA

4.1 PRVI ZAMETKI NABORNIŠTVA

Prve oblike naborništva so se na našem ozemlju začele kazati že v 15. in 16. stoletju, ko so se podložniki vključevali v tako imenovano črno vojsko. Črna vojska je bila najširša vojaška organizacija, ki so jo sestavljali podložniki (Simoniti 1991: 92). Šlo je za najelementarnejše oblike obrambe lastnega ozemlja. Organizirana je bila v okviru deželskih sodnih okrajev, njena naloga pa je bila zaščita pred roparji in manjšimi oddelki tujih vojska (Simoniti 1991: 93).

Leta 1421 je vojvoda Albreht V. ukazal narediti sezname vsega moškega prebivalstva, sposobnega za vojaško službo. Že kmalu pa se je izkazalo, da takšen sistem ni bil preveč uspešen. Na eni strani so z zemlje in obdelovalnih površin pobrali vso vitalno delovno silo, na drugi strani pa kmetje niso znali dobro rokovati z orožjem, kar je zmanjšalo vojaško učinkovitost. Manjše število vpoklicanih vojakov so lahko prej in lažje naučili ravnanja z orožjem, zaradi česar je bila učinkovitost vojske posledično večja. V prihodnjih desetletjih je

tako prišlo do zmanjšane vpoklica vojakov. Friderik IV. je na podlagi sklepov nürnberškega državnega zbora uvedel vpoklic vsakega 25. moža (Simoniti 1991: 94). Popise podložnikov za vojsko in njihov izbor so opravljali po vojaško-mobilizacijskih središčih. Plemiči so se v vojaško organizacijo, ki jo imenujemo deželna vojska, vključevali kot konjeniki, na drugi strani pa so pehoto sestavljali kmetje. Zemljiški gospod je tako moral na vsakih 100 ali 200 funtov dobička od zemljiške posesti postaviti 1 konjenika (iz vrst plemstva) in določeno število pešcev (iz vrst podložnikov).

Leta 1522 je nadvojvoda Ferdinand zahteval, da se v notranjeavstrijskih deželah izvede splošni nabor, napravi sezname in podložnike kar se da dobro oboroži. Vzpostavil se je tako imenovani vojaški decimalni sistem, po katerem so z ozirom na oceno nevarnosti, ki je deželi grozila, vpoklicali vsakega tretjega, petega, desetega, dvajsetega ali tridesetega podložnika. Take sisteme so vpisovali v deželne obrambne rede, ki pa so se zelo pogosto spreminjali (Simoniti 1991: 96).

4.2 ZAČETKI NABORNIŠTVA V 18. IN 19. STOLETJU

Iz najemniške vojske se je v 17. stoletju oblikoval sistem stalnih vojaških formacij (Švajncer 1992: 66). Dežele so bile primorane poslati določeno število vojakov, kar pa se je dalo nadomestiti s primerno vsoto denarja (Švajncer 1992: 66). Vojaški poklic se je torej dalo odplačati z denarjem, vendar ta možnost ni bila dostopna širši populaciji ljudi, zato so se mnogi vojski želeli izogniti tudi s pobegom.

V zadnjih letih vladanja Marije Terezije je bila Avstrija vključena v precejšnje število vojn. Šibka najemniška vojska je sprožila potrebo po vpoklicu vojaških obveznikov. S tem namenom so se začeli izvajati popisi prebivalstva. Tako je bila leta 1770 uvedena splošna vojaška obveznost, naslednje leto pa je avstrijska cesarica določila naborne okraje, znotraj katerih se je začel izvajati nabor. Vojaška obveznost je bila splošna, pa vendar z mnogimi omejitvami. Vojaški službi so se izognili ves zgornji sloj prebivalstva (plemstvo, duhovščina, dvorni svetniki, zemljiška gospoda), meščani deželnoknežjih mest in trgov, nekateri poklici (zdravniki, odvetniki, sodniki, župani), večji kmetje in prvorojeni sinovi, ki so se smatrali za zakonite dediče kmetije. Leta 1773 je bila predpisana tudi doba služenja v vojski, vsak potrjen vojak je vojsko služil doživljenjsko. Iz vojske je bil lahko izpuščen samo zaradi invalidnosti (Švajncer 1992: 68). Pred naborno komisijo potrjeni vojaki so bili nato priključeni pehoti ali

konjenici. O tem, katerim oddelkom so bili priključeni, je odločala njihova telesna višina. Zdrav postaven vojak, ki je v višino meril najmanj 167 cm, je bil vključen v pehotne oddelke, v konjenico pa so odhajali tisti, ki so bili visoki najmanj 162 cm (Švajncer 1992: 69).

Vpoklicani vojaki so bili največkrat vključeni v polke. Polk je bil vojaška formacija, ki je obsegal med dva in šest tisoč vojakov, kar je približno ustrezalo številu vpoklicanih vojakov iz ene dežele. To je postalo še posebej izrazito v 18. stoletju, ko so polki zaradi stalnih nabornih okrajev začeli postajati narodnostno opredeljeni (Švajncer 1992: 67). Leta 1810 je Napoleon ustanovil Ilirski regiment, ki je sodeloval v Napoleonovem pohodu na Rusijo, s katerega se je vrnilo 58 000 od prvotnih 610 000 vojakov. O tem govori Jurčičevo delo *Spomini starega Slovenca* (Švajncer 1992: 73).

Širši javnosti verjetno najbolj znan je bil 17. pehotni polk, ki je sicer nastal že v 17. stoletju, v 18. stoletju pa je postal splošno znan kot »pešpolk kranjskih Janezov«. Naborni okraj polka je bila torej Kranjska, jezik poveljevanja je bil slovenski, sestavljalo pa ga je približno 86 % Slovencev. V 19. stoletju se je polk boril v vseh večjih vojnah, v katere je bila vključena Avstro-Ogrska. Verjetno najbolj znan pa je pečat, ki ga je polk pustil z bojevanjem v prvi svetovni vojni.

Življenju v vojski se je večina moških želela izogniti. Pogosto so se v času naborov skrivali po gozdovih in drugih težje dostopnih predelih. Mnogi so pobegnili tudi na poti proti nabornemu zbirališču. Švajncer (1992: 69) piše, da so nabornike pogosto vklenili v okove, da ne bi pobegnili.

S patentom nadvojvode Karla je bila 4. maja 1804 spremenjena doba služenja vojaškega roka. Pri pehoti, pontonirjih¹ in vozarstvu je bila določena desetletna služba, pri konjenici dvanajstletna in pri topništvu štirinajstletna (Švajncer 1992: 69). 5. decembra 1868 je nov brambni red določal, da služenje v stalni armadi traja tri leta, 8 let v rezervni sestavi in dve leti v deželni brambi.

4.3 MOBILIZACIJA PRIMORSKIH NABORNIKOV V ITALIJANSKO VOJSKO

Obravnava tega obdobja se navezuje na slovensko etnično ozemlje, ki je po podpisu rapalske pogodbe leta 1920 pripadlo Kraljevini Italiji.

---

¹ Eden izmed oddelkov v inženirskem rodu vojske, bolj znan po tem, da postavlja pontonske mostove.

Vzhodna obala Jadrana, Podonavje in celoten balkanski prostor so bili vse od njene združitve interesni prostor Italije, ki je pri širjenju svojega vpliva na jugovzhodu spretno uporabljala in izrabljala svoje težnje po tako imenovani odrešitvi sorojakov, ki so živeli v mejah AO, na tako imenovanih neodrešenih ozemljih na Tridentinskem, Tržaškem, Goriškem, v Istri in Dalmaciji (Troha 2001: 29).

Po porazu centralnih sil in koncu vojne so bile mnoge meje v Evropi na novo načrtane. To velja tudi za mejo med Kraljevino Italijo in Kraljevino SHS. Tako je 12. novembra 1920 prišlo do podpisa rapalske pogodbe.

Velik del slovenskega etničnega ozemlja je bil priključen državi Italiji. To pomeni, da so začeli na tem območju veljati vsi zakoni, zapisani v italijanski ustavi, in s tem tudi mobilizacijska določila.

Prva generacija, ki je bila vpoklicana v italijansko vojsko, je bila generacija letnika 1900/1901 (Čuk 2009: 142). Jezik poveljevanja v italijanski vojski je bila italijanščina, ki je slovenski naborniki niso poznali (Čeligoj 2005: 64).

Tako je bilo v italijansko vojsko vpoklicanih tudi precej slovenskih vojakov. Nekateri med njimi so se borili tudi v drugi svetovni vojni. Večina jih je bila poslana na bojišča v severni Afriki, kjer so med zavezniškimi silami in silami osi potekali nekateri izmed ključnih bojov za preobrat v drugi svetovni vojni. Po navedbah zgodovinarke Nataše Nemeč je bilo na severnoafriškem bojišču 535 italijanskih vojakov slovenske narodnosti (Spletni vir 3).

4.4 SLUŽENJE VOJAŠKEGA ROKA V JUGOSLOVANSKI LJUDSKI ARMADI

Po drugi svetovni vojni se je politična podoba Balkana ponovno spremenila. Nova država Federativna ljudska republika Jugoslavija je prinesla kar nekaj sprememb na političnem, upravnem in tudi vojaškem področju.

Z napredkom v tehnikah vojskovanja se je število vojaških rodov povečalo. Pehotnim enotam in topništvu, ki so v prvi svetovni vojni še prevladovali, so se tako pridružile še oklepne enote, zračne sile, mornarica in številne druge enote. V vseh so vojaški obvezniki služili vojaški rok.

V mornarici Jugoslovanske ljudske armade (JLA) je služenje vojaškega roka trajalo štiri leta, v vojnem letalstvu in tankovskih enotah ter enotah državne varnosti (KNOJ) tri leta. V

rodovih kopenske vojske so vojaki služili dve leti, enoletni vojaški rok pa so služili vojaki z najmanj srednjo šolo (Švajncer 1992: 202). Kasneje se je z zakoni o vojaški obveznosti služenje vojaškega roka krajšalo vse do leta 1985, ko je bil vojaški rok skrajšan na dvanajst mesecev (Švajncer 1992: 202).

Vseskozi je veljalo pravilo, da vojaški obveznik ne sme služiti vojaškega roka v svoji občini, le 25 % obveznikov pa je lahko služilo v matični republiki (Švajncer 1992: 202).

Po mnenju starejših dveh sogovornikov, ki sta sodelovala pri diplomskem delu, je bila JLA s svojo disciplino velika preizkušnja za mlade fante, ki so se ravno zaradi tega s služenja vojaškega roka vračali zrelejši.

4.5 NABORNIŠTVO V OKVIRU SLOVENSKE VOJSKE

Politični, s tem pa tudi vojaški okvir sta se ponovno spremenila leta 1991, ko se je Republika Slovenija odcepila od Jugoslavije in postala samostojna država. 26. decembra 1990 se je slovenska javnost na plebiscitu odločila za samostojnost, ki je bila uradno razglašena pol leta za tem, 25. junija 1991. Jugoslavija in JLA, ki sta do zadnjega gojili odklonilen odnos do slovenske odcepitve, sta še isti dan začeli vojaško agresijo na Slovenijo. Na strani Slovenije je nastopila Teritorialna obramba (TO), ki je po koncu vojne predstavljala osnovo za oblikovanje Slovenske vojske.

V takšni situaciji so se znašli tudi naborniki iz celotne Jugoslavije, ki so vojaški rok služili v Sloveniji, pa tudi Slovenci na služenju po drugih republikah. V sklopu praznovanja 25-letnice slovenske samostojnosti in ob vse glasnejših namigovanjih o ponovni uvedbi obveznega služenja vojaškega roka bi se mi zdelo ustrezno raziskati zgodbe slovenskih obveznikov, ki so v trenutku, ko je leta 1991 izbruhnila vojna v Sloveniji, služili vojaški rok v kateri izmed ostalih jugoslovanskih republik.

Vojaški obvezniki so po koncu desetdnevne osamosvojitvene vojne služili v Slovenski vojski. Zakoni iz let 1991, 1994 in 2002 so določali, da je vojaška dolžnost sestavljena iz:

- a) Naborne dolžnosti: nabornik je bil samodejno vpisan v naborniško evidenco v koledarskem letu, v katerem je dopolnil sedemnajst let. Ko je dopolnil osemnajst let,

je bil opravljen nabor, v sklopu katerega je naborna komisija ocenjevala, ali je kandidat sposoben za opravljanje vojaškega roka.

- b) Dolžnosti služiti vojaški rok: trajanje vojaškega roka v Slovenski vojski (SV) je bilo 7 mesecev. Posamezniki, ki so odklanjali služenje vojaškega roka v vojski, so lahko uveljavili tako imenovani ugovor vesti, ki jim je dovoljeval, da so sodelovali pri obrambi države na tak način, da so opravljali nadomestno civilno službo v Civilni zaščiti (CZ) ali drugih enotah za zaščito in reševanje (gasilska društva, reševalne postaje, bolnišnice) ter v službah javnega pomena (domovi za upokojence, vzgojno-varstveni zavodi).
- c) Rezervnega sestava: do dopolnjenega 50. leta starosti so bili moški državljani dolžni služiti kot rezervisti (Skok 2003: 36–47).

Število fantov, ki so odhajali na služenje vojaškega roka v Slovensko vojsko, je z leti strmo upadalo. Veliko jih je uporabilo ugovor vesti in so služili po raznih javnih ustanovah. Upad števila vojaških obveznikov lahko po mojem mnenju povežemo tudi s tem, da se je velika večina fantov odločala za nadaljnje šolanje na fakultetah, s čimer so služenje vojaškega roka odložili do konca šolanja oziroma do dopolnjenega sedemindvajsetega leta starosti (Skok 2003: 44).

Leta 2003 je Državni zbor Republike Slovenije sprejel zakon, s katerim sta bila ukinjen vojaški naborni sistem in uvedena profesionalna, poklicna vojska (Skok 2003: 50). Zadnja generacija obveznikov, ki so služili vojaški rok, je bila letnikov 1982 in 1983.

5 VOJAŠKI NABOR KOT ŠEGA

5.1 ŠEGA, OBIČAJ IN RITUAL

Najprej velja nekaj besed nameniti pojmom šega, običaj in ritual.

Na terenu največkrat slišimo besedo »stari običaji«. Besedo običaj je v etnologijo vnesel Stanko Vraz, pesnik, ki je bil izredno navdušen nad ilirizmom.

Pojem običaj je lahko sporen s stališča njegovega pomena. Z besedo običaj lahko poimenujemo nekaj, kar je običajno, navadno vedenje. Sama to interpretiram kot tisto vedenje, kateremu ljudje ne dajejo velikega pomena. Podobno velja tudi za izraz »navade«, s katerim pojmuje nekaj vsakdanjega, navadnega. Izredni dogodki, kakor je recimo nabor, za ljudi niso del vsakdana, pač pa so nekaj več, zato se mi zdi ustreznejša uporaba izraza »šega«.

Kasneje sta Kuret in Novak zavrnili uporabo izraza običaj, saj gre za hrvatizem, in predlagala uporabo slovenske ustreznice, v etnologiji poznane kot izraz *šega + navada* (Peršič 2003: 9). Sama bi k temu dodala še, da po mojem mnenju šega povzdiguje vsakdanje vedenje na neko višjo, praznično raven. Tako dogodek izstopi iz preprostega vsakdana, zaradi česar mu ljudje začnejo pripisovati velik pomen.

Šego lahko imenujemo tudi ritual, če je povezana s kultom oziroma če ima predpisano posebno versko ali čarodejno obliko dejanja (Peršič 2003: 10). Da neko vedenje postane ritual, so potrebni ponavljanje, predpisana pravila in ločenost od vsakdanjika (Petrović 2011: 314). Nizozemski etnolog in folklorist Arnold van Gennep je bil eden izmed prvih, ki se je obširno ukvarjal z rituali. Najbolj je znan po delu *The Rites of Passage*, v katerem je temeljito obdelal rituale od rojstva pa do smrti.

Znotraj vsake skupnosti lahko najdemo med seboj ločene skupine; bolj kot se premikamo proti vrhu družbene hierarhije, bolj so opazne razlike med njimi (van Gennep 2004: 1). Meje med skupinami niso hermetično zaprte, prehod iz ene v drugo pa je mogoč le preko obredov prehoda.

Obrede prehoda je van Gennep opredelil skozi tri faze, ki jih po van Gennepu povzema Edward Muir (2005: 21):

1. faza separacije ali predliminalna faza: v tej fazi pride do ločitve posameznika od njegove prvotne skupnosti;
2. faza marginalizacije ali liminalna faza: v tej fazi se subjekt nahaja nekje med prejšnjo in novo realnostjo, posameznik lahko v tej fazi preseže meje družbenih struktur, vrednot in norm;
3. faza reagregacije ali postliminalna faza: v tej fazi pride do ponovne vključitve subjekta v družbeno realnost, posameznik (ponovno) postane član skupnosti.

Šege so tako nenehno nekje vmes med ritualom in navadami, zapiše Peršičeva (2003: 9), enkrat so bližje prvim, drugič drugim. V tem okviru lahko razmišljamo tudi o različnih

pomenih, ki jih različni ljudje pripisujejo različnim dogodkom. Mladi fantje, ki so komaj čakali na vestirengo svoje generacije, so ji lahko pripisovali zelo velik pomen. Dogajanje okoli vestirenge je pri njih zagotovo preseglo okvire vsakdanjosti in postalo ritual, ki jih je s svojim pomenom popeljal v svet odraslih.

Sama vestirengo razumem kot šego. Prvič zato, ker je šlo za enkratni dogodek izven okvirov vsakdanjosti, pa tudi zato, ker je bila šega po mojem mnenju tako za fante nabornike kot tudi za ostale udeležence nekaj posebnega, skorajda prazničnega. Sodelovanje pri okraševanju nabornih vozov je bilo neobvezno, pa vendar je večina vaščanov pomagala pri pripravi, četudi samo z moralno podporo.

Veliko sem razmišljala o tem, ali bi bilo vestirengo mogoče označiti kot obred prehoda. Strinjam se s tem, da se da šego vsekakor razdeliti na več faz, ki določajo obred prehoda. V tem kontekstu je krašenje vozov predstavljalo predliminalno fazo, kjer so nabornike označili in že po videzu ločili od ostalih članov skupnosti.

V liminalni fazi je bil naborni voz tisti, ki je rušil pravila moralnega kodeksa. Na njem so bili prisotni neizmerno popivanje in razni ekscesi, ki so rušili družbeni red. Separacija je bila razvidna tudi iz dejstva, da je bilo prej opisano vedenje vezano le na naborni voz, medtem ko je dogajanje v družbi teklo naprej po ustaljenih tirnicah.

V fazi ponovne agregacije, ki se je zgodila, ko so pospravljali po naboru, so pospravili tudi vse dokaze o tem, kar se je preteklo noč dogajalo. Po tem dnevu so se naborniki v družbo vrnili kot fantje, če že ne zrelejši, pa vsaj bogatejši za izkušnjo vestirenge.

Ko sem preučevala druge obrede prehoda, kot so brucovanje, Neptunov krst in drugi, sem prišla do ugotovitve, da je bila skupina »prehodnikov« v liminalni fazi vedno ponižana. Pri reagraciji gre torej za to, da »prehodniki« presežejo to ponižanje in se vklopijo v skupnost kot njeni enakovredni člani. Tega momenta pri vestirengi nisem zaznala, zaradi česar sem bila v dvomih, ali naj vestirengo označim kot obred prehoda ali ne. Prišla pa sem do spoznanja, da se je tudi pri vestirengi spremenil status tako imenovanih »prehodnikov«, vendar ravno v nasprotni smeri kot pri ostalih obredih prehoda, saj so naborniki (vsaj za tisti dan) postali najpomembnejši člani skupnosti, deležni so bili posebne pozornosti ostalih, vedno so bili v središču dogajanja.

Na drugi strani pa lahko o vestirengi razmišljam tudi kot o fazi, ki je nabornike uvedla v ritual služenja vojaškega roka. Z razvidno opravo in pozornostjo, ki so jo naborniki na vestirengi

pritegnili, se jih je na nek način označilo, izločilo iz večine. Potemtakem je bil to tudi del faze separacije v obredu prehoda, ki ga je simboliziralo služenje vojaškega roka.

5.2 VESTIRENGA

Kdaj natanko se je šega vestirenge pričela, ni točno znano, verjetno pa so njeni začetki vezani na začetek vojaške obveznosti v 18. stoletju. Tradicija praznovanja nabora sega v čas vojaških reform Marije Terezije, ki je želela urediti sistem zbiranja rekrutov (Čuk 2009: 143). Domnevam, da je bilo praznovanje nabora v tistem času poznano na širšem slovenskem etničnem ozemlju, morda tudi drugod. Med prvo svetovno vojno se je njegovo praznovanje za nekaj časa prenehalo, saj med vojno niso izvajali rednega vpoklica v vojsko. Nova državna ureditev na Primorskem po letu 1920 pa je privedla do oživitve te tradicije. Mogoče je bila ravno nova politična ureditev na Primorskem, kjer je Italija začela s politiko poitalijančevanja slovenskega prebivalstva, razlog, da se je šega na tem območju Slovenije ohranila najdlje.

Slovenski fantje so bili takrat vpoklicani v italijansko vojsko, kar je bilo veliki večini seveda v veliko breme. Marsikateri vojaški obveznik se je raje izognil služenju vojaškega roka, kot da bi se poistovetil z italijanskim vojakom. Ko sem na terenu med starejšimi ljudmi poizvedovala, kdaj se je na Pivškem razmahnilo prirejanje vestrienge, mi je velika večina vprašanih odgovorila, da njeni začetki segajo v čas italijanske okupacije. Razlog je bil seveda preprost, upor poitalijančevanju, ki so ga oblasti izvajale nad civilnim prebivalstvom. Do takrat so naborniki svoje vozove krasili v barvah slovenske trobojnice in v drugih živahnih barvah, nabor je vedno spremljalo petje slovenske ljudske glasbe ob spremljavi harmonike in drugih instrumentov. Ob začetku vpoklica v italijansko vojsko pa se je marsikaj spremenilo. Naborni sprevod je mnogokrat korakal v tišini, s sklonjenimi glavami, slovesne odprave so zamenjale črne obleke, pred sprevedom je hodil zastavonoša, s prapora pa mu je vihrala črna, žalna zastava. Neka skupina fantov je pred naborno komisijo prišla celo s črnimi klobuki, za katerimi so imeli zataknen italijanski makaron (Čuk 2009: 142). Najdlje so šli mladi iz vasi Hrašče pri Postojni, ki so na nabor prišli s slovensko trobojnico, orožniki pa so jih takrat pustili pri miru (Čuk 2009: 142).

Mladi so se upirali novi fašistični oblasti tudi s tem, da pri okraševanju niso nikoli uporabljali zelene barve, ki bi v belo-rdeči kombinaciji spominjala na italijansko zastavo. Tudi nepotrjeni naborniki si na suknjič niso pripeli zelenega svilnatega traku, s čimer so jezili oblast.

Italijanski vojaški spremljevalci so mnogokrat potrgali takšne trakove z vozov in gumbnic nabornikov (Čeligoj 2005: 66). Šega je celo prevzela italijansko poimenovanje »vizitra« ali »la leva« (Čeligoj 2005: 66). Od kod sicer izvira beseda vestirenga, v literaturi nisem zasledila. Ko smo o tem razpravljali s sogovorniki, so mi povedali, da pri poimenovanju vestirenga zagotovo obstaja povezava z italijanskim glagolom *visitare* (op. pregledovati). V narečnem govoru se tako uporablja tudi beseda *vestirati*, ki pomeni zelo natančno pregledovati. Glede na to, da gre pri naboru v bistvu za pregled sposobnosti, sklepam, da poimenovanje šega res izhaja od tu, kar potrjuje tudi sinonim za vestirengo, beseda *vizita*, ki se prav tako uporablja.

Slika 1: Naborniki iz vasi Juršče (vir: Valter Šajn, okvirni čas neznan).

Tudi po drugi svetovni vojni se je vestirenga ohranila. Vojska je v novi družbeni ureditvi pridobila na pomenu. Če je v prejšnjih obdobjih služenje vojske pomenilo prej nadlogo kot kaj drugega, pa je po drugi svetovni vojni služenje vojaškega roka vsaj za večino postalo privilegij in čast. V okviru patriarhalne tradicije nekdanjih jugoslovanskih družb je bilo služenje vojaškega roka nujen korak vsakega mladeniča pri razvoju v zrelega moškega, ki bo sposoben prevzeti odgovornost glave družine in odgovornega člana družbe (Petrović 2011: 313). V luči tega lahko povzamem, da je imela tudi vestirenga kot šega ob pričetku služenja vojaškega roka v tistem času zelo velik pomen.

Fantje, ki so odhajali na nabor, so bili deležni posebne skrbi. Šlo je za eno pomembnejših šeg, značilno za naše kraje, tako za mlade fante, ki so se odpravljali v vojsko, kot tudi za njihove

družine in celotno skupnost, ki je sodelovala pri pripravi nabornih voz. Janez Bogataj je v *Slovenskem etnološkem leksikonu* (2004: 682–683) zapisal, da se je šega nabora najdlje ohranila prav na Pivškem.

Slika 2: Naborniški voz z naborniki generacije I. 1940 iz vasi Zagorje (vir: osebni arhiv družine Kastelic, posneto 1. 1958).

Priprave na vestirengo so se začele že v zimskem času, ko so nakupili dekorativni krep papir. Krep papir so nato narezali na primerne koščke in iz njih spleтали papirnate rože. Glavno vlogo pri tem so imele v prvi vrsti matere fantov iz generacije, ki je odšla na nabor, pa tudi druga vaška dekleta. Šlo je za rože v barvah slovenske zastave, torej v rdeči, modri in beli barvi. Eden od intervjuvancev, ki je bil doma iz manjše in od Pivke precej oddaljene vasi, je povedal, da so rože, kolikor jih je ostalo, za njihov nabor dobili tudi od prejšnje generacije, veliko večino pa so jih morali splesti na novo. Da bi si zmanjšali stroške, so te rože vsako leto shranjevali za prihodnje generacije; hranijo jih še danes, ko se nabornih vozov na Pivškem ne okrašuje več.

Nekaj tednov pred naborom so naborniki v spremstvu starejših kolegov pa tudi staršev poskrbeli za nakup zadostnih količin alkohola. Nabor je bil pomembna prelomnica v življenju mladega fanta tudi zato, ker je lahko takrat prvič »legalno in legitimno« užíval alkohol, saj so starši to na ta dan dovoljevali oziroma se zaradi opitosti nabornikov nihče ni preveč razburjal.

Za večdnevno pripravo in kasnejše praznovanje so morali nakupiti kar velike količine alkohola, običajno so pili vino, pivo, v manjši meri žgane pijače.

Slika 3: Nabornik med pretakanjem vina (vir: Valter Šajn, posneto spomladi 1997).

V petek dopoldne so imeli naborniki zagovor pred naborno komisijo. Zdravstvenemu pregledu, na katerem so ugotovili, ali je nabornik primeren za služenje v vojski, je sledila razvrstitev v vojaške rodove in vojašnice. V Jugoslaviji so bili slovenski naborniki po večini razvrščeni po drugih socialističnih republikah, le manjši del je služil v matični republiki.

Naborna slovesnost je potekala v soboto v dopoldanskih urah. Že nekaj dni prej pa so pričeli s pripravo vozu. Za potrebe vestirenge so preuredili kmečki voz z lesenimi kolesi »šinar«. Takšni vozovi so bili v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja na vasi že bolj redko prisotni, tako da so jih po navadi posojali eni in isti lastniki. Na obstoječi voz se je pritrnilo lesene deske, ki so na tleh služile za pod, ob straneh pa kot klopi za nabornike. Na robove teh

desk so pritrjevali tudi smrečje. Če je bila takšna okrasitev vozov desetletja nazaj še bolj skromna, pa so zadnje generacije svoje vozove na gosto obložile s smrečjem. Iz pogovorov sem izvedela, da so po smrečje vedno hodili na eno mesto, v državne gozdove. Smrečje so potem doma pritrjevali na vozove; ko so s tem zaključili, pa so na voz začeli pritrjevati še papirnate rože.

Slika 4: Moški na voz pritrjujejo smrečje (vir: Valter Šajn, posneto spomladi 1997).

Slika 5: Ženske pritrjujejo papirnate rože (vir: Valter Šajn, posneto spomladi 1997).

Pri pripravi nabornih vozov so vedno sodelovali skoraj vsi vaščani, zato je tak dogodek vaščane izjemno zbližal. Po besedah sogovornikov česa takega danes po vaseh ni več. Otroci so ženskam pomagali že pri izdelovanju papirnatih rož, zadolžitev starejših moških pa je bila nabava smrečja, ki so ga šli posekat v gozd in ga nato pripeljali domov ter z njim okrasili vnaprej pripravljen voz.

Obvezna motiva, ki ju je imel v 90. letih vsak voz, sta bila grb Republike Slovenije ter napis z letnico generacije, ki je imela nabor, in imenom vasi, iz katere so naborniki prihajali. Na traktorju je visela slovenska zastava. Takšno okraševanje je potekalo kar nekaj dni zapored, pri tem pa so vsi, ki so sodelovali pri pripravi vozov, spili velike količine alkohola. V petek popoldne so popravljali še zadnje detajle. Čez noč je bil naborni voz spravljen v eni izmed vaških garaž, navadno v tisti, ki je bila dovolj visoka, da je voz še lahko stal pod streho. S tem so preprečili, da bi vlaga ob jutranji rosi poškodovala okrasitev vozu.

Zgodaj zjutraj so se začeli naborniki pripravljati na veliki dogodek. Oblečeni so bili enotno, v bele srajce in temne hlače. Na glavah so imeli klobuke, za katere so si pritrdili trakove s slovensko trobojnico. Na gumbnici je bil pripet nagelj. V takšni opravi se je že na daleč ločilo generacijo nabornikov od ostalih udeležencev.

Slika 6: Naborniki generacije 1979 iz Juršč (vir: Valter Šajn, posneto spomladi 1997).

V osemdesetih in devetdesetih letih je konjsko vprego zamenjal traktor, ki je nabornike iz vasi na Zgornji Pivki peljal proti Postojni.

Obvezen element vestirenge je bila tudi glasba. Harmonika, boben, klarinet in trobenta so bili instrumenti, ki so v takšnem ali drugačnem sestavu spremljali nabornike. Navadno so nabornike spremljali vaški godci, če pa na vasi ni bilo nobenega, so godca najeli od drugod.

V Postojni se je odvijalo tekmovanje, na katerem so naborne vozove ocenjevali. Videoposnetek, ki ga hrani eden izmed sogovornikov, priča o tem, da se je v devetdesetih letih vozove ocenjevalo tudi glede na njihovo izvirnost. Najboljše so bili ocenjeni vozovi, ki so najbolj spominjali na vozove, s katerimi so se na vestirengo pripeljali naši predniki iz preteklih obdobj. V tem duhu je kar nekaj naborniških vozov posameznih vasi na vestirengo prišlo tudi s konjskimi vpregami, ki so bile takrat velika atrakcija za obiskovalce. Zagorci so tako na vestirengo kar nekaj generacij zaporedoma pripeljali poleg konjske vprege, ki je vlekla naborni voz, še dve dodatni konjski vpregi, ki so vlekli zapravljičke. Dvanajstkilometrski pot iz Pivke do Postojne bi bila za konje sicer predolga, zato so konje namesto traktorjev vpregali pred Postojno in se nato s konjsko vprego pripeljali do prizorišča.

Slika 7: Naborni vozovi vasi Zagorje s konjskimi vpregami (vir: osebni arhiv družine Kastelic, posneto spomladi 1998).

Na prireditvenem prostoru so se naborni vozovi zvrstili drug poleg drugega. Takrat se je začelo ocenjevanje, pri katerem je strokovna komisija, ki so jo sestavljali predstavniki vojske,

župani, lokalni kulturniki in podobni, hodila od enega do drugega in nazadnje najboljše tudi nagradila s praktičnimi nagradami. Navadno so nagrajenci prejeli pršut in vino.

Slika 8: Nabornika generacije 1980 iz Zagorja po prejemu nagrade (vir: osebni arhiv družine Kastelic, posneto spomladi 1998).

Množica, ki se je zbrala na ocenjevanju nabornih vozov oziroma na vestirengi, je bila številčna, mnogo obiskovalcev je prišlo tudi iz vasi, ki so imele svoje predstavnike med naborniki. Ti so prihajali z osebnimi avtomobili, v koloni za nabornimi vozovi. Z nabornimi vozovi pa je do Postojne prišla tudi ostala vaška mladina, ki se je na vozu zabavala z naborniki. V publiku, ki je opazovala dogajanje, je bilo tudi veliko meščanov Postojne. Poudariti je treba, da so imeli tudi meščani Postojne in krajanji Pivke svoje naborne vozove, le da se je z leti ta tradicija postopoma opuščala. Menim, da je bilo temu tako, ker v mestu ohranjanje takšne tradicije ni bila prioriteta prebivalcev.

Prireditev se je končala v popoldanskih urah, vendar se je zabava na prizorišču zavlekla še za nekaj časa. Voz, ki je prišel prvi, je zadnji zapustil prizorišče. Konjske vprege so zopet zamenjali traktorji, saj je nabornike čakala še dolga pot proti domu, veliko je bilo tudi vmesnih postankov. Ustavili so se v skoraj vsaki gostilni, na katero so naleteli ob poti, na primer na Letališču v Rakitniku, pri »Škorenčku« v Prestranku, pri »Mirandi« v Selcah, v Petelinjah pri »Dolenčku« itd.

V nekaterih vaseh so nato doma nadaljevali z organizirano zabavo v raznih kočah, kjer so pripravili večje količine golaža, gospodinje iz vasi pa so napekle veliko peciva. Po vrnitvi

domov so postregli tudi s pršutom in vinom, ki so ga naborniki dobili kot nagrado za najlepše okrašen voz.

V naslednjih dneh so začeli pospravljati naborne vozove. Tistih, ki so pri tem sodelovali, je bilo nekoliko manj kot pri pripravi, vendar je bilo to delo hitro opravljeno in se s tem nihče ni preveč obremenjeval. Kot sem že prej omenila, so ponekod papirnate rože shranili za naslednje generacije.

Da je šlo za velik dogodek v življenju mladih fantov, priča tudi dejstvo, da ima večina sogovornikov še shranjene klobuke iz svoje vestirenge, eden pa hrani tudi še trakove, ki jih je imel pripete na klobuku.

Zadnje generacije nabornikov so bile na služenje vojaškega roka vpoklicane v letu 2003; istega leta se je na Pivškem opustilo vsakoletno in do takrat tudi že tradicionalno izvajanje vestirenge. Zadnja generacija, ki je še pripravila vestirengo, je bila generacija letnika 1984.

Stroške, ki so bili v glavnem povezani z nakupom krep papirja, alkohola in klobukov, so si naborniki razdelili med seboj. Glede na starost osemnajstletnih nabornikov pa lahko sklepamo, da je šlo v resnici za breme staršev nabornikov. Sogovorniki so povedali, da se jim takrat stroški niso zdeli visoki, vsaj ne v primerjavi s cenami danes.

Ker je na Pivškem veliko število manjših vasi, se je lahko zgodilo tudi, da je bilo v posamezni vasi premalo nabornikov. Takrat so se vasi združile in skupaj pripravile naborne vozove. Na enem vozu so se tako lahko združili naborniki tudi iz štirih ali petih vasi naenkrat.

5.2.1 KAKO SE JE VESTIRENGA SPREMINJALA

Ob upoštevanju dejstva, da so spremembe edina stalnica v življenju, je neizogibno tudi dejstvo, da se je vestirenga od svojih začetkov v 18. stoletju pa do konca v devetdesetih letih zelo spremenila. Natančneje sem obravnavala spremembe, ki so se zgodile od 60-ih pa do 90-ih let.

Okrasitev nabornih vozov se oblikovno ni pretirano spreminjala, smrečje in barvne trakove srečamo v vseh obdobjih. Večje spremembe so bile v razkošju. Obstoječe fotografsko gradivo priča o tem, da so bili naborni vozovi v šestdesetih letih precej bolj skromno okrašeni. Smrečja je bilo na vozovih manj, tudi rož takrat na vozovih še ni bilo. Iz barvnega papirja, po

katerega so šli v Italijo, so spleтали raznobarvne kite, najverjetneje zaradi tega, ker je takrat krep papir, iz katerega se sicer spleta rože, predstavljal dobrino, ki na podeželju, kot je bila Pivka z okoliškimi vasmí, takrat še ni bila splošno dostopna. Proti koncu sedemdesetih let pa so se po pripovedovanju sogovornikov že pojavljale papirnate rože na naborniških vozovih. Pravi razcvet v okraševanju pa je sledil v osemdesetih in devetdesetih letih.

Slika 9: Zagorski naborniki generacije 1940 (vir: osebni arhiv družine Kastelic, posneto l. 1958).

Spremembe lahko opazimo tudi v opravi nabornikov. V šestdesetih letih so bili mladeniči oblečeni v boljša, praznja oblačila. To je bilo skladno s socialnim statusom, ki je prevladoval na podeželju. Generacije v desetletjih, ki so sledila, pa so se po večini oblekle v bele srajce in temne hlače. Skoraj nobene spremembe v primerjavi s prejšnjimi obdobji pa ni bilo zaznati v pokrivalu. Boljši klobuk, ki so ga imeli naborniki pokritega v zgodnejših obdobjih, je nakazoval na resnost, zrelost, ki pritiče fantom, ki gredo služiti vojsko.

V generacijah devetdesetih letih je klobuk izgubil pomen zrelosti, fantje na naboru so se z njim pokrivali, da bi izgledali bolj podobni svojim predhodnikom, da bi bil njihov izgled bolj avtentičen. Še ena prvina, ki se je ohranila, je bil za klobuk pripet trak v barvah slovenske zastave; v zgodnejših obdobjih so s tem zagotovo nakazovali na svojo narodno pripadnost, z

istim namenom pa se je ta prvina ohranila tudi pri poznejših generacijah. Kot sestavni del odprave se je ohranil tudi nagelj, pripet na gumbnici.

V pripravi nabornih vozov ni bilo večjih sprememb. Smrečje so po navadi vedno hodili iskat v isti kraj. Za okraševanje s trakovi in kasneje z rožami so poskrbele ženske roke, moški pa so pripravili vozove in namestili smrečje. Vedno sta pripravo spremljala zabava in druženje. Vedno je bil prisoten tudi alkohol v velikih količinah. Pivčani so od vedno hodili po vino v Vipavsko dolino ali v Istro, žganje pa je bilo domače proizvodnje.

Spremembe so bile tudi v prevoznem sredstvu, ki je fante peljalo na vestirengo. V šestdesetih letih so bile to še konjske vprege, ki pa so jih v drugi polovici sedemdesetih let zamenjali takrat moderni traktorji. V devetdesetih letih je bila pri organizaciji vestirenge prepoznavna tendenca nabornikov po čim bolj avtentičnem izvajanju vestirenge, »tako kot v starih časih«. V tem duhu so začeli naborne vozove ponovno voziti s konjskimi vpregami.

V vseh obdobjih sta bila na vestirengi prisotna tudi živa glasba in petje. V zgodnejših obdobjih so naborniki peli vojaške pesmi, koračnice (Golež Kaučič 2013: 72), poznejše generacije tega niso poznale. Peli so skladbe takrat popularnih glasbenih zvrsti (skupine *Pop Design*, *Don Juan* ipd.).

Po mojem mnenju največja sprememba, ki se je zgodila, pa je bila v vlogi žensk. Vse do devetdesetih let so bile ženske in dekleta zadolžene za spletnje papirnatih rož, estetski izgled nabornih vozov ter peko in strežbo raznih peciv ter pijače. V devetdesetih letih pa so se začela dekleta generacij, ki so odhajale k naboru, priključevati fantom in so se skupaj z njimi odpravile na vestirengo. Ženska, s katero sem izmenjala nekaj besed o naboru in ki je bila tudi udeleženka nabora, je povedala, da so nudile moralno podporo fantom iz svojega letnika. V ničemer niso bile prikrajšane, popile so enako količino alkohola, bile so celo enako oblečene. V belih srajcah, temnih hlačah in s klobuki na glavah se niso dosti razlikovale od svojih vrstnikov. Dogajalo se je celo, da je bilo v nekaterih generacijah več deklet kot fantov.

Slika 10: Med naborniki je tudi kar nekaj deklet (vir: osebni arhiv družine Kastelic, posneto spomladi 1998).

Sama mislim, da je bila priključitev deklet k naboru tudi posledica večanja stroškov, povezanih z vestirengo. Večje število nabornikov je v takem primeru pomenilo lažjo delitev in nižje stroške.

Sprememba je bila zagotovo tudi v pomenu vestirenge. Generacije v začetku šestdesetih let so z naborom simbolno začele s služenjem vojaškega roka. Služenje vojaškega roka je bilo takrat zahtevna preizkušnja za vsakega mladeniča. Mnogi so bili prvič za daljše obdobje odrezani od doma in domačih. Tudi disciplina, ki je takrat še veljala v JLA, ni bila olajševalni faktor. Tako je veljalo vse do razpada Jugoslavije. Na naboru se je namreč izvedelo, kdo je in kdo ni bil potrjen za služenje vojaškega roka in tudi kam bodo posamezniki odšli na služenje (v katere republike in v katere vojaške rodove). Generacije nabornikov po slovenski osamosvojitvi pa so vestirengo jemale predvsem kot zabavo, kjer so lahko spili neomejene količine alkohola, ne da bi to njihove starše pretirano motilo. Tudi zaradi tega so se po mojem mnenju nabornikom pridružila dekleta iz iste generacije.

Med prebiranjem literature sem zasledila, da so si fantje v času vpoklica v italijansko vojsko na suknjič pripeli trakove kot znak tega, da so bili pred naborno komisijo potrjeni za služenje vojaškega roka. Ko sem med sogovorniki spraševala, ali so kakorkoli zaznamovali svojo potrditev ali zavrnitev, so to vsi zanikali.

O tem, da je vestirenga pri vseh generacijah predstavljala pomemben dogodek, pa govori tudi dejstvo, da so od vedno ta dogodek dobro dokumentirali s fotografijami. Preko fotografij sem namreč lahko sledila vojaškemu naboru vse od obdobja vpoklica v italijansko vojsko dalje. Če bi se bolj posvetila iskanju starega fotografskega gradiva, bi verjetno pridobila gradivo, ki bi segalo v še bolj oddaljena obdobja. Dokler fotografska oprema širši množici ljudi ni bila tako dostopna, so mladi fantje odhajali v fotografske studije, kjer so jih fotografirali poklicni fotografi. Večina fotografij iz tega obdobja je nastala v ateljejih, kar pomeni, da obstoječe fotografije iz tistega časa ne ponujajo pravega vpogleda v dogajanje v zvezi z vestirengo. V tem primeru so toliko bolj dragocen vir sogovorniki na terenu. Fotografiranje v fotografskih ateljejih po mojem mnenju nakazuje tudi na to, da je šlo za veliko prelomnico v življenju mladih fantov. Fotografije so domači hranili in se s tem spominjali časa, ko je imel njihov fant vestirengo, ne nazadnje pa so imele veliko spominsko vrednost tudi za same fante.

Z napredkom fotografske tehnologije je slednja postala dostopnejša. Fotografije iz poznejšega obdobja, na katere sem naletela, so posnele veliko več vidikov vestirenge, od priprave vozu, druženja sovaščanov, zabave pa do končne podobe vozov in nabornikov. Še večjo dokumentarno vrednost imajo video posnetki, ki so bili na moje začudenje precej številni. Na posnetkih je razvidno vse dogajanje od priprav pa do zabave ob sklepnem delu.

Slika 11: Naborniški voz v spredu nabornikov iz vasi Zagorje (vir: osebni arhiv Lucije Hrovatin, posneto spomladi leta 2000).

6 ZAKLJUČEK

Kot sem v diplomskem delu že večkrat omenila, je bila vestirenga eden izmed pomembnejših dogodkov tako za mlade nabornike in njihove družine kot tudi za celotno skupnost. Lahko bi rekla, da je skozi zgodovino vestirenga vseskozi ohranjala velik pomen tako za posameznika kot tudi za skupnost. S tem dogodkom so fantje pričeli svoj prehod v odraslost, ki se je dokončno zgodil po končanem služenju vojaškega roka. Dva izmed sogovornikov sta služila vojaški rok v JLA in sta tudi sama ocenila, da sta po prihodu »od vojakov« na življenje gledala drugače, bolj zrelo.

Z ukinitvijo naborništva v Republiki Sloveniji je na Pivškem prišlo do opuščanja izvajanja vestirenge. Leta 2002 je bilo tako v Postojni še zadnje ocenjevanje nabornih vozov.

Glede na to, da je šlo za tako pomemben dogodek prehoda v odraslost, me zelo preseneča, da je šega tako hitro izzvenela. Prvi razlog za to zagotovo predstavlja ukinitev služenja vojaškega roka. S tem je nabor zagotovo izgubil na pomenu. Poleg tega pa so starši zadnjih generacij fantov še imeli priložnost služiti vojsko v JLA. Vzgojeni so bili v socialistični paradigmi, ki je, kot pravi tudi Petrovičeva (2003: 314), zelo poudarjala služenje vojski. Ko služenja vojaškega roka ni bilo več, tudi starši niso več dajali dodatne spodbude za organizacijo vestirenge. To je po mojem mnenju pripeljalo do tega, da mlajše generacije danes sploh ne vedo več, kaj je vestirenga.

Ni pa želja po obujanju starih šeg še povsem zamrla. V letošnjem letu je namreč Oddelek za pridobivanje kadrov Slovenske vojske (OZPK SV) dal pobudo, da se naborniki pred naborno komisijo ponovno odpravijo z vozovi. Postojnski in cerkniški naborniki so tako že maja pripravili svoje vozove, Pivčani naj bi jih v septembru 2016. Se pa ob tem kot etnologinja sprašujem, kakšen je bil temu namen.

Najprej bi se morali vprašati, ali vestirengo ponovno oživljamo zaradi nabornikov samih ali kot turistično atrakcijo za gledalce. V primeru da se vestirenga oživi zaradi nabornikov, bi morali premisliti o smiselnosti takega početja. Služenje vojaškega roka namreč ni več obvezno, tako da tudi sama vestirenga med mladimi ne bi več imela enakega pomena. Med zadnjimi izvedenimi vestirengami in letošnjo je namreč minilo slabih 15 let. V tem času se je že izgubila zavest o tem, kaj je nekdanj mladim fantom pomenilo služenje vojaškega roka. Razmišljala sem tudi o tem, kaj želi Slovenska vojska z obujanjem šege doseči. Najverjetnejši

razlog se mi zdi propaganda za izbiro vojaškega poklica med mladimi, vendar sama ne vidim smiselnosti takega početja, saj po vpeljavi poklicne vojske naborništvo nima več enake vloge v samem sestavu vojske.

Na drugi strani pa bi vestirengo lahko oživili kot turistično atrakcijo za obiskovalce. Pri tem imam v mislih bolj zaprto publiko, občane Pivke in prebivalce njene bližnje okolice, ki bi jih tak dogodek po mojem mnenju še kako zanimal. Ko sem sogovornikom na terenu omenila, da se letošnjo jesen ponovno obeta vestirenga, so se vsi strinjali, da bi bilo to zelo lepo in dobro, da bi v Pivki s tem popestrili družabno dogajanje. Sporen pa je dan, na katerega namerava OZPK SV izvesti vestirengo. Gre za petek dopoldne, torej za čas, ko je večina ljudi v službah ali šolah in si vestirenge tako ali drugače ne bi mogli ogledati. Ta termin so izbrali, ker takrat poteka zagovor pred naborno komisijo, kjer se fantom predstavi urejenost SV, služenje v vojski in podobno. Bolj smiselno bi po mojem mnenju bilo, da bi tako kot že od sedemdesetih let dalje naborne vozove na določeno mesto pripeljali v soboto, dan po zagovoru pred naborno komisijo.

Ostaja pa tudi vprašanje, ali so mladi sploh še zainteresirani za takšno šego. Po mojem mnenju so, saj bi zanje vestirenga pomenila zabavo, na drugi strani pa se mi zdi, da bi jih k temu spodbujali tudi starši, ki zagotovo še gojijo lepe spomine na svojo vestirengo.

7 LITERATURA

Bogataj, Janez

2004 Vojaščina. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Ur. Angelos Baš. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 682–683.

Čeligoj, Vojko

2005 'Primorski fantje v italijanski vojski – tudi Polde Mežnarjev s Topolca pri Ilirski Bistrici.' V: *Vojnogodovinski zbornik 23*. Janez J. Švajncer, ur. Logatec: Vojni muzej. Str. 64–69.

Čuk, Alenka

2009 'Pivška dolina v letih 1918–1928' V: *Postojna. Upravno in gospodarsko središče*. Jurij Fikfak, ur. Postojna: Galerija 2. Str. 117–156.

Golež, Kaučič Marjetka

2013 »*Fantje se zbirajo ...*«: vojna in vojaki v slovenski ljudski pesmi. Folkloristični zvezki. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Muir, Edward

2005 *Ritual in Early Modern Europe*. 2. izdaja. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press.

Peršič, Magda

2003 *Šege na Pivškem*. Postojna: Notranjski muzej Postojna.

Petrović, Tanja

2011 'Studijski portreti vojakov JLA: o možnostih interpretacije.' V: *Politike reprezentacije v Jugovzhodni Evropi na prelomu stoletij*. Tanja Petrović, ur. Ljubljana: Založba ZRC SAZU. Str. 312–332.

Simoniti, Vasko

1991 *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*. Ljubljana: Slovenska matica.

Skok, Darko

2003 'Motiviranost nabornikov za služenje vojaškega roka.' Neobjavljeno diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Švajncer, Janez J.

1992 *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Prešernova družba.

Van Gennep, Arnold

1960 *The Rites of Passage*. Prev. Monika B. Vizedom in Gabrielle L. Caffee. Routledge: London.

Kakež, Mateja

2009 'Vizita v Ilirski Bistrici.' Neobjavljena seminarska naloga: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

Obreza, Andreja

1981 'Razkroj tradicionalne kulture stopnja njene ohranjenosti in uvajanje novosti v vasi Zagorje občina Pivka od zadnjih dveh desetletij preteklega stoletja naprej.' Neobjavljena seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta, PZE za etnologijo.

Peršič, Magda

2014 'Radovedne smo, kdo bo potrjen.' Katalog razstave. Postojna: Zavod Znanje Postojna, javni zavod, OE Notranjski muzej Postojna.

Troha, Nevenka

2001 'Slovensko/jugoslovansko – italijanska meja.' V: *Zgodovina v šoli*. 2001(3): 29–36.

Žnidaršič, Tina

1990 'Veselice na Pivki.' Neobjavljena seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

Žužek, Zinka

1980 'Razkroj tradicionalne kulture stopnja njene ohranjenosti in uvajanje novosti v vasi Juršče občina Pivka od zadnjih dveh desetletij preteklega stoletja naprej.' Neobjavljena seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta, PZE za etnologijo.

8 VIRI

b.n.a

2002 'Zakon o vojaški dolžnosti.' V: Uradni list Republike Slovenije, št. 108/2002 z dne 12. 12. 2002. Str. 12873.

Jud, Ana

2001 'Ko Primor'c v vojsko gre.' Mladina, 4. junij 2001. Internetni vir (<http://www.mladina.si/96002/ko-primor-c-v-vojsko-gre/>).

Kuntarič, Bojan, Polde Kožar

1989 Naborniku na pot. Ljubljana: Založba Borec.

9 SPLETNI VIRI

Spletni vir 1:

b.n.a

b.n.l. 30. 7. 2016, nabor (dostopno na: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=ge%3Dnabor*)

Spletni vir 2:

b.n.a

b.n.l. 30. 7. 2016, nabornik (8) (dostopno na: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=nabornik&hs=1)

Spletni vir 3:

b.n.l. 30. 7. 2013, Vladimir Murovec – mobiliziranec v italijansko vojsko (dostopno na: <http://oddaje.ognjisce.si/mojazgodba/2013/08/02/30-7-2013-vladimir-murovec-mobiliziranec-v-italijansko-vojsko>)

10 SEZNAM SOGOVORNIKOV

Janez Kastelic, roj. 1940, Zagorje;

Anton Požar, roj. 1959, Petelinje;

Valter Šajn, roj. 1979, Juršče;

Marko Kastelic, roj. 1982 Zagorje.

11 SEZNAM FOTOGRAFIJ

Slika 1: Naborniki iz vasi Juršče (vir: Valter Šajn, okvirni čas neznan).....	18
Slika 2: Naborniški voz z naborniki generacije l. 1940 iz vasi Zagorje (vir: osebni arhiv družine Kastelic, posneto l. 1958).....	19
Slika 3: Nabornik med pretakanjem vina (vir: Valter Šajn, posneto spomladi 1997).....	20
Slika 4: Moški na voz pritrjujejo smrečje (vir: Valter Šajn, posneto spomladi 1997).....	21
Slika 5: Ženske pritrjujejo papirnate rože (vir: Valter Šajn, posneto spomladi 1997).....	21
Slika 6: Naborniki generacije 1979 iz Juršč (vir: Valter Šajn, posneto spomladi 1997).....	22
Slika 7: Naborni vozovi vasi Zagorje s konjskimi vpregami (vir: osebni arhiv družine Kastelic, posneto spomladi 1998).....	23
Slika 8: Nabornika generacije 1980 iz Zagorja po prejemu nagrade (vir: osebni arhiv družine Kastelic, posneto spomladi 1998).....	24
Slika 9: Zagorski naborniki generacije 1940 (vir: osebni arhiv družine Kastelic, posneto l. 1958).....	26
Slika 10: Med naborniki je tudi kar nekaj deklet (vir: osebni arhiv družine Kastelic, posneto spomladi 1998).....	28
Slika 11: Naborniški voz v sprevedu nabornikov iz vasi Zagorje (vir: osebni arhiv Lucije Hrovatin, posneto spomladi leta 2000).....	29

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodno priznanimi standardi in veljavno zakonodajo.

Pivka, 2016

Sabina Požar